

Polstoletni razgled skoz okno Inštituta za slovensko narodopisje

Pol stoletja! To je malo ali dosti, kakor se vzame. Dosti za posameznika, malo za raziskovalno enoto (namesto puščobne »ustanove« bi po domače lahko rekli gnezdo, središče, žarišče ali kaj podobnega). Našo narodopisno raziskovalno enoto je poklical v življenje in jo zasidral pri SAZU akademik dr. Ivan Grafenauer; nekaj drugih inštitutov iste ustanoviteljice, nastalih skorajda v istem času, je po smrti svojih pobudnikov in prvih predstojnikov dobilo tudi uradno njihovo ime, do česar pa v našem primeru ni prišlo. Kakor tisti, ki smo v našo raziskovalno enoto vstopili med prvimi, ji vtisnili vsak nekaj svojega, jo določen čas držali pokonci, ji »dajali ton«, skrbeli za njeno rast in ugled, tako bi bilo zaželeno, da tudi vsi, ki so pristopili kasneje ali pa kdaj v prihodnje še bojo, pokažejo solidarnost do nje, jo branijo pred morebitnimi napadi od zunaj in skušajo blažiti, miriti notranja trenja (ta se kdajpakdaj prikažejo celo v najbolj urejenih družinah!).

Tokratni »razgled« – posnet bolj iz satelitske kot iz ptičje perspektive – prinaša imena posameznih ljudi le tuintam, izjemoma. *Kaj so naredili* v ISN in za ISN, se mi zdi pomembnejše kot naštevanje, *kdo so to bili*. Sicer pa bo tudi o tem mogoče marsikaj zvedeti ali uganiti iz drugih »zgodovinskih« prispevkov tega zbornika. Kakorkoli, prvemu predstojniku ISN se je s sodelavcema, ki si ju je sam – brez razpisa – izbral, posrečilo postaviti na noge tako raziskovalno enoto, da se je mogla razmeroma kmalu vključiti v slovenski strokovni prostor in se v njem ugnezditi, obenem pa tudi še postati iskano strokovno referenčno mesto s strani drugojezičnih sosedov, z naše strani pa odprto – ne samo deklarativno – na vse štiri strani neba (dejansko seveda le na vzhod in zahod), zaradi česar smo bili nekoč celo klicani na Prešernovo 22 in zaslišani.

Vstopu v domači strokovni prostor in sodelovanju z njim so botrovali: ugled prvega predstojnika; ozka povezanost z Etnografskim muzejem v Ljubljani (še iz časa pred rojstvom ISN in tja do smrti ravnatelja Borisa Orla); dobra poznanstva njegovih dveh pomočnikov s potencialnimi sodelavci na zahodnoslovenskih tleh in drugod po Slovenskem (z zamejstvom vred); bolj spontana kot načrtno gojena družabnost med pripadniki različnih starostnih in nazorskih profilov: vez med nami je zmeraj bila vdanost stroki (brez natezanja, kako jo edino »pravilno« imenovati, iz kakšnih »zdravih« korenin naj bi rasla in na kako »trdnih« temeljih slonela!); skromne (bolj simbolične!) podpore, ki

jih je ISN lahko prispeval za nekaj terenskih akcij (Dolenjsko; štajerske ali »Kotnikove« ekipe z izhodiščem v Celju). Poglavlje zase so bili in so še stiki z etnografsko-etnološko-antropološko stolicco na filozofski fakulteti ljubljanske univerze: sprva dobri, so se počasi ohlajali, tja do izbrisa »Slovenskega etnografskega društva«; vendar smo – vsaj z naše strani – tudi še potlej skušali ostati karseda korektni.

Na mednarodnem polju smo se uveljavili z organizacijo »vzhodnoalpske narodopisne skupnosti« ALPES ORIENTALES. Z vrsto kolegov iz sosednjih dežel (Furlanija, Koroško, Štajersko, retoromanska Švica) je bilo sklenjeno, da to bodi neformalna, neuradna združba narodopiscev z vzhodnoalpskega prostora (tudi če sami morda ne izhajajo iz njega, so se sami intenzivno ubadali z njegovim raziskovanjem, kar velja npr. za M. Gavazzija iz Zagreba ali za E. Gasparinija iz Padove), ne »ustanov« torej, ampak posameznih ljudi s podobnimi pogledi na stroko, za reševanje vprašanj, ki se sprožajo ob delu in jih je mogoče uspešneje razvozlati z medsebojno pomočjo, izmenjavo mnenj, informacij ipd. Ob živahnem sodelovanju dveh najbližjih sosedov – G. Perusinija iz Vidna in L. Kretzenbacherja iz Gradca – so AO doživele krstno srečanje marca 1956 v Ljubljani. Tu smo končno spoznali Roberta Wildhaberja, urednika »Internationale volkskundliche Bibliographie«, kjer je s slovenskim gradivom sodeloval N. Kuret. R. Wildhaber se je za ideje skupnosti tako ogrel, da je potlej sam organiziral kar dve srečanja v retoromanski Švici. Srečanja so po prvotnem sklepu res bila vsakokrat v drugem kraju, izdajanje pa je zašlo v težave. Natisnjeno je gradivo tehle srečanj: Ljubljana, Graz, Disentis; Slovenjgradec, Bressanone-Brixen, Thusis; dvakrat je uskočil dr. Rudolf Trofenik (München), ki je obiskal zadnje (8.) srečanje v Reziji, zbornika pa ni več utegnil izdati.

Raziskovalne enote se normalno izkazujejo z objavljanjem sadov lastnega dela v domači hiši, z objavljanjem del, nastalih v drugih sorodnih enotah ali pa zraslih morda med raziskovalci samohodci, upokojenci ipd. brez drugih mogočnosti ali priložnosti za objavo. Po spletu srečnih okoliščin je bilo našemu inštitutu v zavetju SAZU dano najboljšee znamenje za na pot v svet, podobno kot v tisti uganki o ognju in dimu,

– Oče se še rodil ni,
sin že nad streho leti –

da med njegovimi izdajami, skoraj sočasno z njegovo ustanovitvijo izide – kot njegov »otrok« številka ena – knjiga 1: Ivan Grafenauer, *Slovenske pripovedke o Kralju Matjažu*, 1951.

V isti seriji sta med inštitutskimi DELI (Opera) izšli tesno druga za drugo knjigi domačih piscev: 4. Matičetov, *Sežgani in prerajeni človek* (1961) in 6. Kuret *Ziljsko štehanje* (1963); sledita dve Grafenauerjevi postumni študiji o ljudskih pesmih: 5. *Spokorjeni grešnik* in 6. *Marija in brodnik* (1965) – obakrat z obsežno obravnavo Zmage Kumer »z glasbenega vidika«; med Deli ISN sta izšla tudi oba zbornika z gradivom srečanj AO na Slovenskem: 3. Ljubljana (1959) in 10. Slovenjgradec; med deli zunanjih sodelavcev pa sta tu dve zbirki ljudskih pesmi, ki jih je zbral J. Dravec (Prekmurec iz Zagreba): 2. *Glasbena folklor Prekmurja* (1957) in 11. *Prlekije* (1981). Med knjigami drugih piscev je nazadnje tu še 7. B. Orel, *Bloške smuči* (1951). Posebej pa mora biti omenjena še 43. knjiga Del II. razreda SAZU: N. Kuret, *Opuscula selecta. Poglavlja iz ljudske kulture* (1997), ki bi bila z inštitutsko podštevilko mogla število Del naše raziskovalne enote povečati na 14: kar lepa bera!

Seveda v ti zvezi ne smemo pozabiti posebne serije »GRADIVO za narodopisje Slovencev«, v kateri so doslej izšli Möderndorferjeva *Ljudska medicina Slovencev* (1964), A. Baša *Opisi kmečkenga oblačilnega videza na Slovenskem v 1. pol. 19. stoletja* (1984), *Opisi oblačilnega videza na Slovenskem v 17. in 18. stoletju* (1989) ter nenazadnje štirje

snopiči N. Kureta *Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848* (I/1–3, II/1), 1985–1993, ki čakajo na postumno nadaljevanje.

Za razmah svojega dela – zbirateljskega, raziskovalnega in popularizacijskega – je ISN videl, da ne bo mogel naprej brez ožjega stika z domačimi prijatelji. Zato se je leta 1956 rodil »GLASNIK Inštituta za slovensko narodopisje pri SAZU« in 1. oktobra 1956 je bila prva številka GLASNIKA razposlana na ničkoliko naslovov znotraj in zunaj meja Slovenije. Tiskovni referent SAZU je v Kočevju našel tiskarno, kjer so bili občutno cenejši. Na prvi strani smo trije staknili glave, da bi razložili namen lista, in edini podpisani – Ivan Grafenauer – je lepo povedal tudi našo tiho željo: »da bi nam ta in oni zlasti naših mladih priložnostnih pomočnikov sčasoma dozorel v samostojnega strokovnega in znanstvenega tovariša sodelavca«. V arhivu ISN je kup skrbno izpolnjenih odgovorov o maskah na Slovenskem, ki so se vrnili »s terena« in so bili ob svojem času primerno vpleteni v to ali ono analitično ali sintetično Kuretovo delo o maskah.

Inštitutsko delo in dolžnosti sodelavcev so se v kratkem času zelo razmahnili. Obveznosti je bilo več in več, pa je nekemu – kdo bi zdaj vedel, kdo je to bil – šinilo v glavo: »Kaj če bi Inštitut prepustil izdajanje Glasnika »Slovenskemu etnografskemu društvu«?! Povezava in sodelovanje med ISN in SED so bile takrat idealne, saj je društvo že po tradiciji imelo svoj sedež v prostorih Glasbenonarodopisnega inštituta (GNI) na Wolfovi 8/II. Tako je naš GLASNIK neopazno in neboleče menjal streho in naslov (glavo) in čez noč postal GLASNIK SED; več in več je bilo podpisanih, avtorskih prispevkov, medtem ko se način urejanja in zunanja podoba v bistvu niso spreminjali. Barko je dolgo vrsto let požrtvovalno peljala naprej dr. Zmaga Kumer.

Etnološko društvo Jugoslavije, ki je dolgo imelo samo slovensko sekcijo, se je preoblikovalo in tudi zanj so prišla reformna leta, ki so prinesla nemir, spore ipd. Njegova trdnjava je bil sedež stolice za etnologijo. GLASNIK je s 15. letnikom (1975) postal Glasnik Slovenskega etnološkega društva, ne da bi večina piscev in bralcev sploh vedela, da je pod isto kratico SED nekoč tičalo Etnografsko društvo, še prej pa je to bil Glasnik ISN (pri čemer se dobro ve, kaj ta kratica pomeni). Čeprav le v opombi pod črto je GLASNIK SED po čudni ironiji prinesel tudi grob, neodgovoren napad, nekakšno nezaupnico našemu delu: *Le kako je mogoče, da so take raziskave, kot je vaša, deležne javne finančne podpore ...* Mi smo na rezultate takih raziskav ponosni, saj marsikomu širijo obzorja, morda celo tudi našim kritikom.

Danes, ko smo že krepko zajadrli v novo stoletje in tisočletje, je današnji – po vrsti tretji – »Glasnik« (vaš posvojenec in hočeš-nočeš tudi naš »vnuk«, GLASNIK SED) – domiselno urejevano, ilustrirano, prikupno, poučno društveno informativno glasilo, obogateno celo z angleškimi povzetki. Na njegovi prihodnji poti mu voščimo le vse najboljše. Ne želimo pa, da bi se še kdaj vrnilo čudno, napeto ozračje iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja! (Jubileji končno niso samo zato, da bi ob njih sadili rožice: ob njih je dobro odgrniti tudi kakšno tančico, ki je zakrivala pravo podobo preteklosti.)

Ker je danes vse nekam zgodovinsko naravnano, povejmo mdr. tudi to, da se lahko že iz časa pred nastankom ISN pohvalimo s posebnim – četrtim – zvezkom RAZPRAV II. razreda SAZU. Izšel je med Grafenauerjevimi tajnikovanjem leta 1958 in bil z nekaj daljšimi razpravami zaokrožena narodopisna celota. Seveda je prof. Grafenauer tudi pred tem in po tem spravil v Razprave II. razreda kak narodopisni prispevek, ki ga je napisal bodisi sam ali kdo iz kroga njegovih sodelavcev ali znancev. Ampak to še zmeraj ni to, kar potrebuje krepka, zdrava raziskovalna enota: pravo lastno glasilo! ISN je do rednega znanstvenega glasila – TRADITIONES – prišel v dvajsetem letu svojega življenja, ko je že dosegel in presegel polnoletnost. Zakaj je bilo to potrebno, sem jasno povedal

v uvodni kurzivi prvega letnika. Ker pa je tudi sam naš zbornik TRADITIONES letos nekakšen slavljenec, ki bo zdaj zdaj izplul iz pristana z okroglo številko TRIDESET na čelu, naj ob ti priložnosti vljudno povabim naklonjene bravce in sodelavce, da mu ostanejo zvesti še naprej.

Nazadnje, ko mi že zmanjkuje prostora za ta moj osebni »razgled«, ne morem in ne smem molče mimo nekega *dogajanja*, ki je močno zaznamovalo petdesetletni časovni izsek 1951–2001. Ko je Glasbenonarodopisni inštitut zaradi pri nas večno tlečih reformističnih teženj leta 1971 ostal finančno na cesti, se je sam pretehtano odločil za skupno življenje v ISN, kot njegova posebna sekcija. Ta simbioza je trajala od 1. januarja 1972. dvaindvajset let in pol. Za ves ta čas ni znano, da bi se sodelavci sekcije pritoževali, gojili odcepitvene težnje, izražali željo po osamosvojitvi. Sekcija je iz svojih vrst dala že dva predstojnika, udeležena je bila tudi v uredništvu skupnega glasila Traditiones (Vodušek, Z. Kumer, Ramovš). Zato me je presenetilo, ko sem nekoč pozimi 1993/94 slišal, da je v teku proces za nekakšno »razdružitev«, »odcepitev«. Nisem verjel, da bi bilo kaj takega mogoče.

Vendar se je zgodilo: »S sklepom predsedstva SAZU z dne 31. 5. 1994 se je na predlog upravnega odbora ZRC SAZU sekcija za glasbeno narodopisje osamosvojila in preimenovala v Glasbenonarodopisni inštitut. Sodelavci ISN so o razdružitvi javno glasovali na sestanku 29. 9. 1993 (razen predstojnika, ki je bil odsoten zaradi bolezni) in se zanjo odločili z večino glasov ...« (Traditiones 30 / I, str. 12).

In kaj zdaj? Še naprej molčati o nesporazumu izpred sedmih let ne bi bilo nikomur v prid. Jasno in glasno je treba spregovoriti – najbolje kar na straneh našega skupnega glasila – in vse osvetliti. Če bi se pa pokazalo, da je prišlo do napačnega koraka, je to še zmerom mogoče popraviti – zakaj pa ne – celo z vrnitvijo v prejšnje stanje.

Pa brez zamere! In vso srečo vsem vsaj še naslednjega pol stoletja!

Milko Matičetov